

УДК 377.011.3-051

Артем Іванович Смолюк,

аспірант кафедри педагогіки

Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки,

e-mail: smolyuk@gmail.com

**ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті розглянуто результати емпіричного дослідження ролі освітнього середовища як чинника професійного саморозвитку майбутнього педагога. Показано, що найбільш виразний негативний вплив чинять такі особливості освітнього середовища, як відсутність підтримки з боку адміністрації та обмежені ресурси майбутнього педагога, а також така установка студента, як утрата зацікавленості до педагогічної діяльності. Встановлено, що створення атмосфери, в якій майбутній педагог здатний зацікавитись професією, здобути визнання в колективі та подолати певні перешкоди, пов'язані із обмеженістю інформаційних та інших ресурсів, активізує когнітивно-пізнавальний компонент професійного саморозвитку. Зазначено, що соціально-психологічний клімат, у якому існує організаційна підтримка з боку адміністрації та інформаційна – з боку інших спеціалістів, сприяє операційно-діяльнотому та рефлексивно-ціннісному компонентам. У свою чергу, створення умов освітнього середовища, в яких студент має можливість здобути визнання в колективі та зацікавитись педагогічною діяльністю, розкриває різні аспекти потребово-мотиваційного компонента, а творче і інноваційне середовище – соціально-комунікативного.

Ключові слова: професійний саморозвиток, освітнє середовище, педагогічний коледж, компоненти професійного саморозвитку, майбутні вчителі початкової школи.

Постановка проблеми. Професійний саморозвиток є важливою умовою і показником успішної професійної підготовки майбутніх фахівців. Одним із важливих чинників, які позитивно впливають на цей процес, є освітнє середовище навчального закладу. Виходячи із теоретичних передумов дослідження, постала необхідність емпіричної перевірки впливу освітнього середовища навчального закладу на професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз останніх публікацій. Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел зазначеної проблеми засвідчив той факт, що проблема професійного саморозвитку розглядається з позиції професійного становлення особистості (О. Борисова, В. Орлов, А. Щербаківа та ін.), цілеспрямованого професійного саморозвитку (Н. Божина, Є. Бондаревська, В. Маралов, В. Серіков, І. Чеснокова та ін.), проблематика професійного самовдосконалення та саморозвитку досить фундаментально представлена в наукових працях таких учених, як В. Андрущенко, Б. Гершунський, Е. Гусинський, І. Зязюн, В. Кремень та ін. Психологічні засади проблеми саморозвитку особистості висвітлено в працях К. Абульханової, Б. Ананьєва, В. Моргуна, С. Рубінштейна, Т. Піроженко, О. Задорожної та ін. Вважаючи саморозвиток процесом активної, позитивної якісної зміни особистості, яка є результатом не зовнішніх дій, а її власних зусиль, дослідники (Н. Кислінська, Н. Нікітіна та ін.) розглядають цей процес і як діяльність особистості, спрямовану на зміну тих своїх властивостей, закладених попереднім етапом розвитку або природними властивостями. На підставі теоретичних здобутків учених і власної програми виникає необхідність емпіричного дослідження ролі освітнього середовища як чинника професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті: висвітлення результатів емпіричного дослідження означеної проблеми.

Виклад основних результатів дослідження. Відповідно до програми нами було проведено емпіричне дослідження на базі педагогічного коледжу ДВЗ «Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника» і Луцького педагогічного коледжу. Всього в дослідженні взяли участь 156 студентів 1–2 курсів. Нижче наводиться більш детальний аналіз чинників, які впливають на розвиток і саморозвиток педагога. Зазначені чинники було досліджено за анкетною Н. В. Ключової – майбутні педагоги початкової школи давали оцінку за 5-бальною шкалою аспектам середовища, які перешкоджають або стимулюють їхній професійний розвиток. Описові статистики для цих для двох узагальнених шкал були наступними: «Чинники, що заважають» – ($M = 31,288$; $\sigma = 6,525$), «Стимулювальні чинники» ($M = 37,029$; $\sigma = 10,326$). Отже, стимулювальні чинники переважали за своїм впливом чинники, що заважають саморозвитку майбутнього педагога. Зазначену тенденцію можна вважати позитивною атрибутивною ознакою, що характеризує рушійні сили поступового професійного саморозвитку майбутнього педагога.

Розглянемо докладніше, які саме чинники найбільшою мірою заважають та стимулюють професійний саморозвиток. Схематично рейтинг чинників, що заважають професійному саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, наведений на Рис. 1. Найбільш виразний негативний вплив чинять такі особливості освітнього середовища, як відсутність підтримки в цьому питанні з боку адміністрації ($M = 3,115$) та обмежені ресурси ($M = 3,038$) майбутнього педагога, а також така установка студента, як утрата зацікавленості до педагогічної діяльності ($M = 3,038$). У цьому контексті стає актуальним завдання перетворення освітнього середовища середньо-спеціального навчального закладу на високоорганізовану спільноту, яка сприяє професійному саморозвитку.

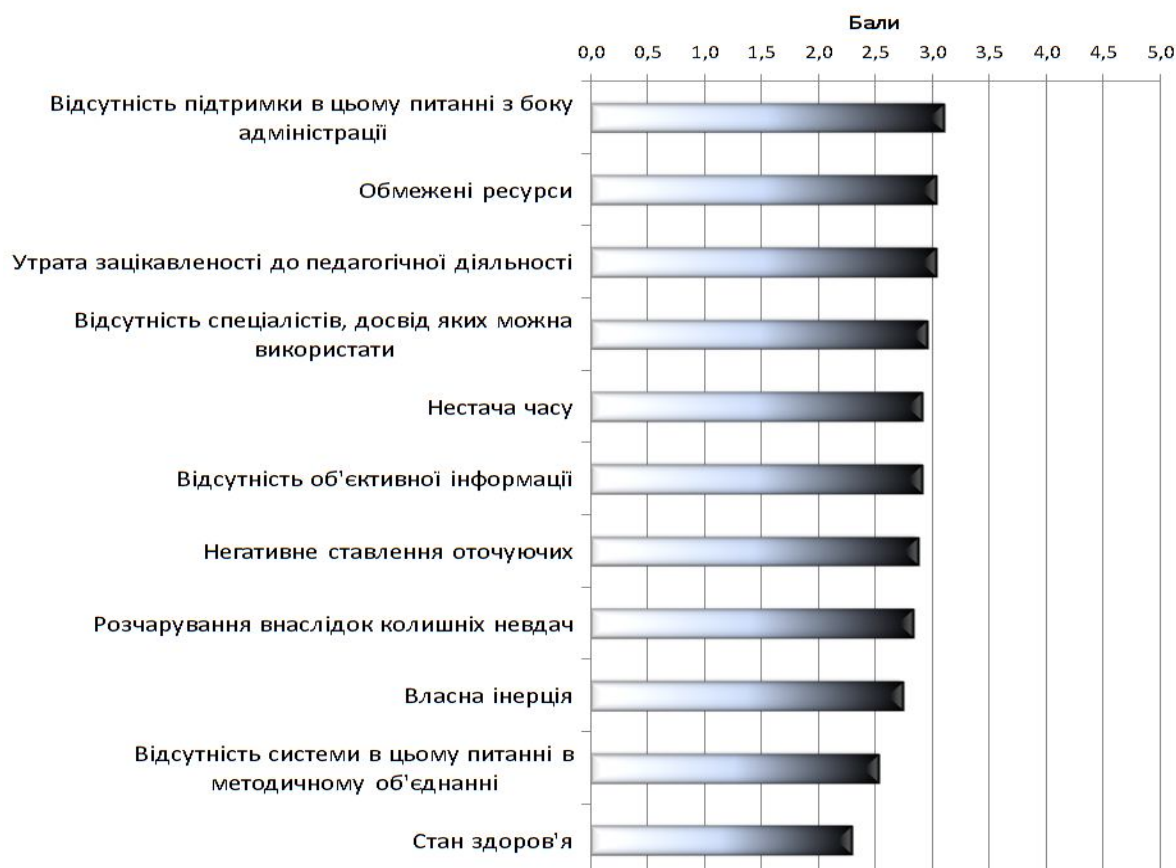

Рис. 1. Рейтинг чинників, що заважають професійному саморозвитку майбутніх учителів початкової школи

Серед негативних чинників, чий вплив був найменшим, необхідно зазначити власну інерцію ($M = 2,750$), відсутність системи в цьому питанні в методичному об'єднанні ($M = 2,538$) та стан здоров'я ($M = 2,308$). Таким чином, основні проблеми, що пов'язані із

блокадою професійного саморозвитку, викликані зовнішніми обмеженнями професійного середовища та особливостями адміністрування, а також лежать у мотиваційній сфері майбутніх педагогів початкової школи.

На наступному рисунку схематично представлено рейтинг чинників, що стимулюють професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи (рис. 2). Найбільш виразний позитивний вплив чинить така особливість особистісного ставлення до діяльності, як потреба в самовдосконаленні ($M = 3,769$), а також такі особливості особистісного середовища, як атмосфера співпраці й підтримки, яка склалася в колективі ($M = 3,654$) та орієнтація на можливість отримання матеріального заохочення ($M = 3,500$).

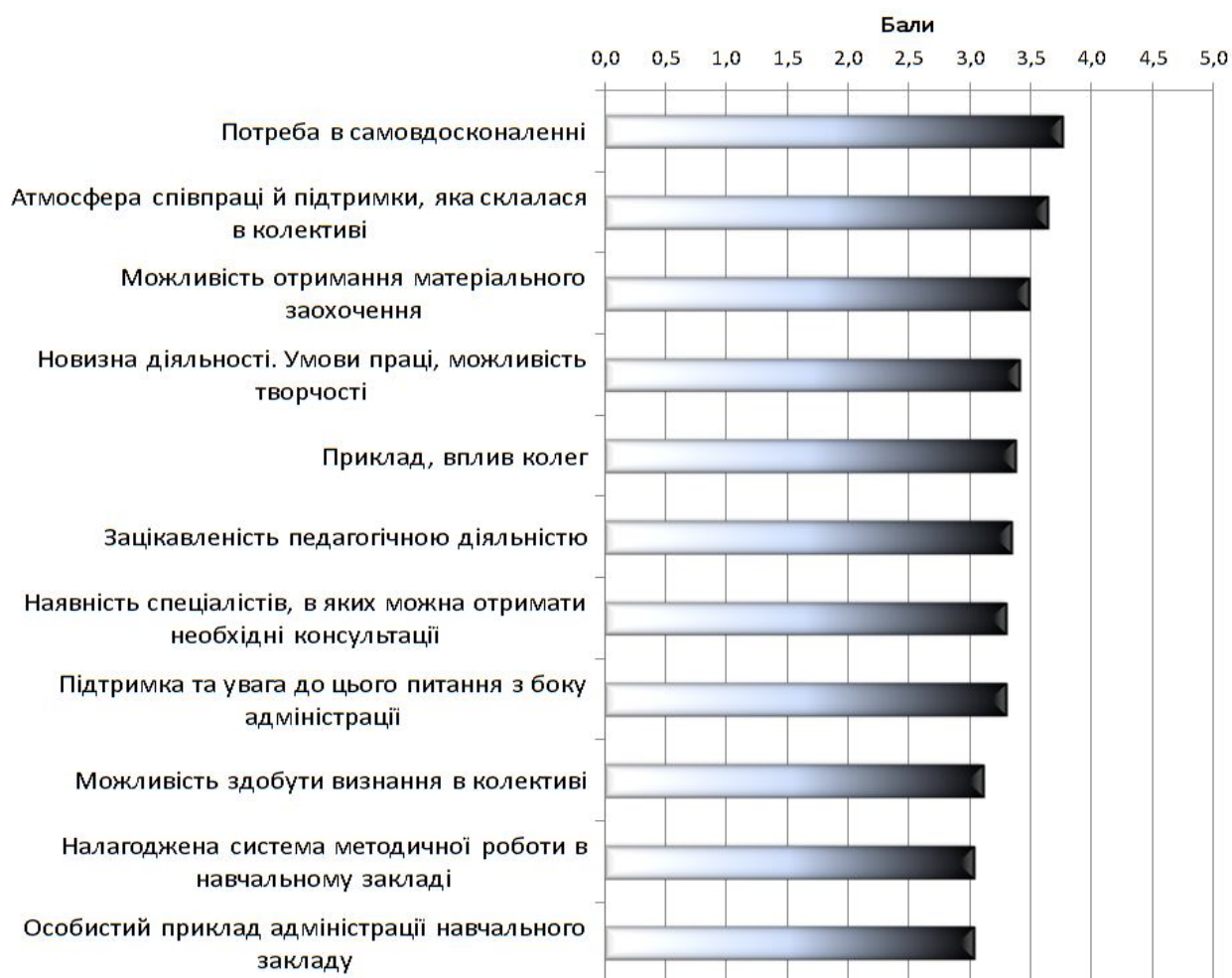

Рис. 2. Рейтинг чинників, що стимулюють професійний саморозвиток майбутніх вчителів початкової школи

Серед позитивних чинників, чий вплив був найменшим, необхідно зазначити можливість здобути визнання в колективі ($M = 3,115$), налагоджену систему методичної роботи в навчальному закладі ($M = 3,038$) та особистий приклад адміністрації навчального закладу ($M = 3,038$). Таким чином, основні проблеми, що пов'язані із блокадою професійного саморозвитку, викликані зовнішніми обмеженнями професійного середовища та особливостями адміністрування, а також лежать у мотиваційній сфері майбутніх педагогів початкової школи.

Для встановлення того, які з досліджуваних чинників освітнього середовища здатні суттєво впливати на інтегральні компоненти професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, використовувався множинний лінійний регресійний аналіз.

Предметом множинного регресійного аналізу є встановлення статистичної залежності середнього значення однієї випадкової величини Y від декількох інших величин X_1, X_2, \dots, X_n . Ця статистична залежність знаходить вираження в рівнянні:

$$Y = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n,$$

де a_i ($i = \overline{0, n}$) – шукані параметри [1].

Покрокова множинна регресія застосовується для мінімізації кількості досліджуваних змінних досліджуваної моделі. Використання методу покрокової регресії (методів виключення та включення) дозволило виявити найбільш істотні ознаки для оцінювання найбільш суттєвих середовищних чинників, що впливають на професійний саморозвиток майбутнього педагога.

У регресійний аналіз у якості незалежних змінних було включено всі показники методики «Фактори, які впливають на розвиток і саморозвиток педагога», крім інтегральних («Чинники, що заважають» та «Стимулювальні чинники»), адже вони збільшували мультиколінеарність множинної регресійної моделі. Розраховувались нестандартизований (B) та стандартизований (β) коефіцієнти регресії. А також за допомогою T -критерію Стьюдента (T) розраховувалась статистична значущість множинних регресійних моделей. До регресійної моделі включались предиктори, стандартизовані коефіцієнти регресії яких перевищували за абсолютним значенням критичне значення 0,370. Адже стандартизований коефіцієнт регресії β свідчить про те, наскільки сильно незалежна величина впливає на залежну. Він збігається в простому лінійному рівнянні з коефіцієнтом кореляції r і варіює за своїм абсолютним значенням від 0 до 1. Границі даного показника в застосуванні до соціальних наук пропонуються такі: слабкий ступінь впливу – $\beta = 0,10 - 0,23$, середній – $\beta = 0,24 - 0,36$, сильний – $\beta = 0,37$ або більше [3].

Результати множинного регресійного аналізу відносно когнітивно-пізнавального компонента наведено в таблиці 1. Як свідчить таблиця, найбільш сильний вплив на формування когнітивно-пізнавального компонента саморозвитку здійснює чинник обмеженості ресурсів. Хоча цей чинник і є негативним (тобто таким, що мав *a priori* заважати професійному саморозвитку), він чинить додатний вплив, очевидно, змушуючи студента здійснювати пошук ресурсів (інформаційних, соціальних, матеріальних тощо), що і сприяє його професійному саморозвитку.

Таблиця 1

Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на когнітивно-пізнавальний компонент професійного саморозвитку

Чинники освітнього середовища	Коефіцієнти регресії		Критерій Стьюдента	
	B	β	T	p
Константа	73,961		24,524	<0,001
Обмежені ресурси	6,129	0,690	9,479	<0,001
Зацікавленість педагогічною діяльністю	4,731	0,500	7,663	<0,001
Відсутність підтримки з боку адміністрації	-3,491	-0,373	-5,786	<0,001
Відсутність об'єктивної інформації	-3,721	-0,372	-5,437	<0,001
Можливість здобути визнання в колективі	3,363	0,370	5,733	<0,001

Чинник зацікавленості педагогічною діяльністю є таким, що має сприяти професійному саморозвитку. Регресійна модель показує, що цей вплив є додатним, тобто чим більше вдається зацікавити студента педагогічною діяльністю, тим розвинутішим є когнітивно-пізнавальний компонент його професійного саморозвитку. Такі несприятливі чинники, як «відсутність підтримки з боку адміністрації» та «відсутність об'єктивної інформації» чинили негативний вплив на рівень когнітивно-пізнавального компонента. Відповідно, вони характеризують основні перешкоди з боку освітнього середовища, які здатні завадити розвитку когнітивно-

пізнавального компонента в майбутніх викладачів початкової школи. І наостанок, чинник «можливість здобути визнання в колективі» виявив додатній коефіцієнт регресії з когнітивно-пізнавальним компонентом. Тобто створення атмосфери, в якій майбутній педагог здатний здобути визнання в колективі, сприяє активізації когнітивно-пізнавального компонента професійного саморозвитку.

Наступна таблиця репрезентувала регресійну модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на операційно-діяльнісний компонент професійного саморозвитку (табл. 2). Ця модель містила три предиктори. Перший з них «приклад, вплив однокласників» чинив позитивний вплив на операційно-діяльнісний компонент професійного саморозвитку. Очевидно, що в умовах спільної діяльності з колегами варто очікувати відносного підвищення операційно-діялісного компонента професійного саморозвитку. Виявлена закономірність кореспондує і з іншою: встановлено, що середовищний чинник «наявність спеціалістів, в яких можна отримати необхідні консультації» також здійснював позитивний вплив на вказаний компонент професійного саморозвитку. Цей аспект освітнього середовища характеризує доступ до інформаційної підтримки і також свідчить про сприятливі умови навчальної діяльності майбутніх педагогів початкової школи.

Таблиця 2

Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на операційно-діяльнісний компонент професійного саморозвитку

Чинники освітнього середовища	Коефіцієнти регресії		Критерій Стюдента	
	B	β	T	p
Константа	28,440		21,836	<0,001
Приклад, вплив однокласників	1,667	0,380	4,114	<0,001
Відсутність підтримки з боку адміністрації	-2,336	-0,551	-5,915	<0,001
Наявність спеціалістів, в яких можна отримати необхідні консультації	2,156	0,540	5,037	<0,001

У свою чергу, такий чинник, як «відсутність підтримки з боку адміністрації» виявив від'ємний коефіцієнт регресії з критеріальною змінною. Відповідно, якщо освітнє середовище не характеризується активною залученістю адміністрації навчального закладу до вирішення різних поточних питань, то це може негативно впливати на рівень операційно-діялісного компонента саморозвитку.

В таблиці 3 наведена регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на потребово-мотиваційний компонент професійного саморозвитку. До складу предикторів увійшли лише чинники, які вважаються стимулювальними. Проте, як виявилось, не всі з них здатні чинити додатній вплив на професійний саморозвиток у його потребово-мотиваційному вимірі. Так, показник «можливість отримання матеріального заохочення» виявив від'ємний вплив на вказаний компонент. Це пояснюється тим, що матеріальна мотивація здатна зменшувати рівень внутрішньої мотивації [3], яка (як було показано вище) є провідною в досліджених студентів коледжу.

У свою чергу, такі чинники, як «зацікавленість педагогічною діяльністю» та «можливість здобути визнання в колективі» виявили додатній вплив на потребово-мотиваційний компонент. Це можна інтерпретувати таким чином: створення умов освітнього середовища, в яких студент має можливість здобути визнання в колективі та зацікавитись педагогічною діяльністю, розкриває різні аспекти потребово-мотиваційного компонента професійного саморозвитку, зокрема: формує стійку мотивацію професійної діяльності, забезпечує домінування внутрішніх потреб у професійному саморозвитку, готовність проявляти цілеспрямовану активність на основі отриманих професійних знань.

Таблиця 3

Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на потребо-мотиваційний компонент професійного саморозвитку

Чинники освітнього середовища	Коефіцієнти регресії		Критерій Стьюдента	
	B	β	T	p
Константа	51,217		25,250	<0,001
Зацікавленість педагогічною діяльністю	2,456	0,458	5,050	<0,001
Можливість отримання матеріального заохочення	-2,950	-0,583	-6,508	<0,001
Можливість здобути визнання в колективі	3,245	0,627	5,979	<0,001

Таблиця 4 репрезентує регресійну модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на рефлексивно-ціннісний компонент професійного саморозвитку. До вказаної моделі увійшли два предиктори: «наявність спеціалістів, в яких можна отримати необхідні консультації» та «відсутність підтримки в цьому питанні з боку адміністрації». Перший з них характеризувався додатнім коефіцієнтом регресії, а другий – від'ємним.

Таблиця 4

Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на рефлексивно-ціннісний компонент професійного саморозвитку

Чинники освітнього середовища	Коефіцієнти регресії		Критерій Стьюдента	
	B	β	T	p
Константа	21,097		25,250	<0,001
Наявність спеціалістів, в яких можна отримати необхідні консультації	2,127	0,593	5,050	<0,001
Відсутність підтримки з боку адміністрації	-2,146	-0,563	-6,508	<0,001

Аналізуючи цю модель, необхідно зазначити, що освітнє середовище, яке сприяє формуванню рефлексивно-ціннісного компонента професійного саморозвитку, має характеризуватись у першу чергу сприятливим соціально-психологічним кліматом, в якому існує організаційна підтримка з боку адміністрації та інформаційна – з боку інших спеціалістів. Це зближує вказаний компонент з операційно-діяльнісним.

Останнім структурним компонентом професійного саморозвитку, який було операционалізовано, був соціально-комунікативний компонент. Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на цей компонент професійного саморозвитку, ілюструє таблиця 5. Побудована модель також містила два предиктори. Перший з них – «розчарування внаслідок колишніх невдач» характеризувався від'ємним коефіцієнтом регресії, другий – «новизна діяльності. Умови праці, можливість творчості», навпаки, характеризувався додатнім коефіцієнтом регресії. Виходячи з передумов, які Н. В. Ключєва поклала в основу своєї анкети, перший чинник є таким, що заважає професійному саморозвитку, а другий чинник – що заважає йому.

Таблиця 5

Регресійна модель, що описує вплив чинників освітнього середовища на соціально-комунікативний компонент професійного саморозвитку

Чинники освітнього середовища	Коефіцієнти регресії		Критерій Стьюдента	
	B	β	T	p
Константа	25,708		18,732	<0,001
Розчарування внаслідок колишніх невдач	-1,516	-0,430	-4,580	<0,001
Новизна діяльності. Умови праці, можливість творчості	1,368	0,345	3,676	<0,001

Інтерпретуючи цю модель, необхідно зауважити, що освітнє середовище, в якому створюють умови для творчості та інновативності, спрямованості, здатне розкрити соціально-комунікативний компонент професійного саморозвитку.

Висновки. У підсумку можна зазначити, що нами була проаналізована роль освітнього середовища як чинника професійного саморозвитку майбутнього педагога. Показано, що стимулювальні чинники переважали за своїм впливом чинники, що заважають саморозвитку майбутнього педагога. Найбільш виразний негативний вплив чинять такі особливості соціального середовища, як відсутність підтримки з боку адміністрації та обмежені ресурси майбутнього педагога, а також така установка студента, як утрата зацікавленості до педагогічної діяльності. Найбільш виразний позитивний вплив чинить така особливість особистісного ставлення до діяльності, як потреба в самовдосконаленні, а також такі особливості особистісного середовища, як атмосфера співпраці й підтримки, яка склалася в колективі, та орієнтація на можливість отримання матеріального заохочення. Встановлено, що створення атмосфери, в якій майбутній педагог здатний зацікавитись професією, здобути визнання в колективі та подолати певні перешкоди, пов'язані із обмеженістю інформаційних та інших ресурсів, активізує когнітивно-пізнавальний компонент професійного саморозвитку. Зазначено, що соціально-психологічний клімат, в якому існує організаційна підтримка з боку адміністрації та інформаційна – з боку інших спеціалістів, сприяє операційно-діяльнісному та рефлексивно-ціннісному компонентам. У свою чергу, створення умов освітнього середовища, в яких студент має можливість здобути визнання в колективі та зацікавитись педагогічною діяльністю, розкриває різні аспекти потребово-мотиваційного компонента, а творче і інновативне середовище – соціально-комунікативного. Розглянуті закономірності впливу освітнього середовища на професійний саморозвиток майбутнього педагога будуть покладені в основу коректувальної програми.

Список використаних джерел та літератури

1. Гланц С. Медико-биологическая статистика / С. Гланц. – М. : Практика, 1998. – 459 с.
2. Дубицкий В. В. О мотивации деятельности преподавателей вуза / В. В. Дубицкий // Социологические исследования. – 2004. – № 1. – С. 119–124.
3. Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences. / J. Cohen. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc., 1988. – 567 p.

Артем Иванович Смолук,
аспирант кафедры педагогики
Восточноевропейского национального
университета имени Леси Украинки,
e-mail: smolyuk@gmail.com

ЕМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА КАК ФАКТОРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассмотрены результаты эмпирического исследования роли образовательной среды как фактора профессионального саморазвития будущего педагога. Показано, что наиболее выразительное негативное влияние оказывают такие особенности образовательной среды, как отсутствие поддержки со стороны администрации и ограниченные ресурсы будущего педагога, а также такая установка студента, как потеря интереса к педагогической деятельности. Выяснено, что создание атмосферы, в которой будущий педагог способен заинтересоваться профессией, получить признание в коллективе и преодолеть определенные препятствия, связанные с ограниченностью информационных и других ресурсов, активизирует когнитивно-познавательный компонент профессионального саморазвития. Отмечено, что социально-психологический климат, в котором существует организационная поддержка со стороны администрации и информационная – со стороны других специалистов способствует операционно-деятельностному и рефлексивно-ценностному компонентам. В свою очередь, создание условий образовательной среды, в которых студент

имеет возможность получить признание в коллективе и заняться педагогической деятельностью, раскрывает различные аспекты потребностно-мотивационного компонента, а творчество и инновационная среда – социально-коммуникативного.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, образовательная среда, педагогический колледж компоненты профессионального саморазвития, будущие учителя начальной школы.

Artem Smolyuk,
graduate student of the pedagogical department,
Lesya Ukrayinka Eastern European
National University,
e-mail: smolyuk@gmail.com

THE EMPIRICAL RESEARCH OF THE PEDAGOGICAL COLLAGE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ROLE AS THE FACTOR OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Introduction. Professional self-development is the important condition and indicator of successful preparation of future specialists. One of the important factors, which influences on this process, is the educational environment of educational institution. On the basis of theoretical conditions of the research the necessity of empirical inspection of influence of educational environment of educational institution on the professional self-development of future primary school teachers appeared.

Purpose is to reveal the results of empirical investigation of the abovementioned problem.

Methods. Questionnaire, worked by N.V. Klyuyeva; methods of descriptive statistics.

Results. There is shown that stimulating factors prevailed by the influence affects self-development of the future pedagogue. The most expressive negative influence is made by such features of social environment as the absence of support from the side of administration and limited resources of the future pedagogue and such orientation of the student as the loss of interest in pedagogical activities. The most expressive positive influence is made by such feature of personal attitude to activity as the need for self-improvement and such features of personal environment as the atmosphere of cooperation and support, which is formed in the collective and orientation to the opportunity of getting material promotion. It is determined, that creation of the atmosphere, in which the future pedagogue can be interested in future profession, gets the acknowledgment in the collective and overcomes certain obstacles, related with limited information and other resources, activates cognitive component of professional self-development. There is also pointed, that the social and psychological climate, in which the organizational support from the side of administration and from the side of other specialists exist, promotes to operational activity and reflexive and value components. In its own turn the creation of conditions of educational environment, in which the student has the opportunity to obtain the acknowledgment in the collective and is interested by pedagogical activity, reveals different aspects of need and motivation, and creative and innovative environment reveals the social-communicative component.

Conclusion. Considered laws of influence of educational environment to the professional self-development of the future pedagogue will be assigned to the basis of the corrective program.

Key words: professional self-development, educational environment, pedagogical collage, components of professional self-development, future primary school teachers.

References

1. Glancz S. Medy`ko-by`ology`cheskaya staty`sty`ka. – M.: Prakty`ka, 1998. – 459 s.
2. O moty`vacy`y` deyatel`nosty` prepodavatelej vuza / V. V. Duby`czky`j // Socy`ology`chesky`e y`ssledovany`ya. - 2004. - N 1. - S. . 119-124.
3. Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences. / J. Cohen. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc., 1988. – 567 p.

Отримано редакцією 30.05.2017 р.